

CHARACTERISTICS OF THE PETRINJA LOCAL IDIOM IN THE WORK BY MILAN DUJNIĆ *CHRISTMAS IN PETRINJA* - AN OVERVIEW OF CHRISTMAS CUSTOMS IN TWO ACTS

Božica Vuić

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Petrinja, Croatia

ABSTRACT

*The fundamental task of Croatian language teaching according to the current curriculum is to teach students how to communicate in the Croatian standard language in various communicative and functional contexts. The use of the Croatian standard language does not exclude vernaculars, dialects, local speech and other idioms. Language teaching in lower grades of primary schools takes the student's inherent speech, which had already been acquired in the immediate environment, as a starting point. The cultural and methodological reasons for introducing dialectal content into the curriculum are also reflected in the representation of dialectal texts in textbooks published in the period between 2000 and 2010. Migrations due to war and postwar circumstances, the influence of mass media particularly television, the internet and social networks influenced the local idiom/language of Petrinja to unquestionably and inevitably change. Therefore, it is necessary to note and describe the previous state in language/speech. In that attempt, the book *Christmas in Petrinja. An overview of Christmas customs in two acts* by Milan Dujnić, teacher trainer from Petrinja, served the purpose. The book was published in Petrinja 1944 in the print shop V. Massari and I. Glavinić. This paper will present the morphological and lexico-semantic description of the text. Using contrastive analysis the difference in the current speech*

of Petrinja and the Croatian standard language will be indicated. The methodological approach to this drama play implies its use in teaching language, literature and language expression.

Key words: *dialect, contrastive analysis, curriculum, methodological approach, morphological and lexico-semantic description*

INTRODUCTION

Language is only one trace of the heritage according to which we are recognizable as individuals and as part of a community at one time or at different times. The structuralist view of language stems from the definition of language as a system of signs common to all speakers while its primary function is communication. The need for communication is ontogenetic and phylogenetic. The initial communicative forms which a child encounters in a family, the closest and most intimate environment where by spontaneous listening, imitating and most frequently speaking acquires the lexico-semantic, phonetic-phonological and grammatical characteristics of the mother tongue (in this case the Croatian language) with all the characteristics of the organic language idiom, and local idiom. Stjepko Težak once wrote “in the beginning there was dialect” (1996, p. 395). In paraphrasing the paraphrased sentence from the Gospel of John we can add – in the beginning there was the organic idiom! With a certain degree to which a child has acquired that speech it begins school where a systematic study and teaching of the Croatian language or more specifically one of its realizations – the standard Croatian language begins (Silić, 1998). Considering that a child does not acquire the standard Croatian language in the environment in which it was born and raised and acquired first language/speech experiences, the fundamental task of Croatian language teaching according to the Teaching plan and program for primary schools (2006) is to learn how to communicate in the standard Croatian language in various functional and communicational contexts. In acquiring the standard Croatian language the principle of gradual progression is applied (Težak, 1996; The teaching plan and program for the primary school, 2006, p. 25) and “the difference between the standard language and local idioms is brought to awareness” (*ibid.*, p. 25). Considering that language teaching in lower primary grades takes into consideration a student’s inherent speech, the question posed is how are the tasks mentioned put into operation in teaching and in textbooks, i.e. by teachers’ personal sources and instruments?

Dialects/organic idioms in Croatian language teaching

In defining dialectology the most broad and comprehensive definition is the one defining dialectology as a branch of linguistics which studies idioms, dialects, local idioms, i.e. organic speeches or organic idioms. The synthetic overview of the Croatian language and the period system of Croatian language history given by Dalibor Brozović (2006) indicates the importance of idioms (Chakavian, Shtokavian and Kaikavian) and dialects in the historical development of the Croatian language. Throughout the history of language development one idiom interfered with another. Although the Shtokavian dialect entered the foundation of the Croatian standard language, identification with it is not justified.

Considering the important role of Croatian idioms in the history of the Croatian language and in the process of its standardization, idioms and dialects hold their positions in teaching programs. In discussing the reasons for introducing dialectological and dialectal content into teaching programs Težak (1996) emphasizes two main reasons – “1. Cultural, which stems from the role and importance of idioms in the Croatian culture and 2. Didactic, which stems from the need to exploit the local speech of a student for a more successful introduction to and acquisition of the standard language.” (Težak, 1996, p. 409). According to the 2006 Teaching plan and program for primary schools the benchmarks which refer to the subject Croatian language indicate that the relationship between the standard language and the local idiom is studied in the 4th grade within the language area of teaching. The following key terms are pointed out: “literary (standard) language, local idiom, and idiom” (The teaching plan and program for the primary school, 2002, p. 33). According to the same, the expected learning outcomes are: “differentiate between literary language and local idiom; define one’s local idiom with respect to the three dialects; oral and written communication in one’s local idiom” (*ibid.*, p. 33). The cultural and didactic reasons for introducing dialectal content into the teaching plan and program are reflected in the representation of dialectal texts in textbooks in the period between 2007 and 2010 and which Croatian language teachers and students used in two practica in Petrinja during the school year 2010/2011. For the purpose of this paper we will give an overview of textbooks and their texts written in an idiom or in a particular dialect. In analysing two **first grade** textbooks for primary school it was established that the textbook written by authors Krmpotić, Marija; Ivić, Sonja: PČELICA (Eng. *Bee*), beginner part II, ŠK, Zagreb, 2010 did not contain any texts written in the dialect while the textbook by Zokić, Terezija, Brali, Jadranka: Tajna slova 1 (Eng. *Secret letters 1*), beginner, Školska knjiga, Zagreb, 2008 contained two

texts written by students: *Snig na moru* (Eng. *Snow at the coast*) and *Veter v zimi* (Eng. *The winter wind*) (p. 195). The following textbooks were analyzed for the **second grade**: Zalar, Diana; Dvornik, Dijana; Petruša, Frano: *Kuća svemoguća* (Eng. *House almighty*), a textbook for the second grade of primary school, Zagreb, 2010; Španić, Ankica; Jurić, Jadranka: *ČITANKA 2* (Eng. *Reader 2*), Školska knjiga, Zagreb, 2010 4th edition, and Krmpotić, Marija; Ivić, Sonja: *ZLATNA VRATA 2* (Eng. *Golden gate 2*), Školska knjiga, Zagreb, 2010 2nd edition. Not one of the mentioned readers for the second grade included a text written in a dialect. Furthermore, in analysing the textbook for **grade three** Budinski, Vesna; Franjčec, Katarina; Lukas, Ivana; Veronek Germadnik, Saša; Zelenika Šimić, Marijana: *OD SLOVA DO SNOVA 3* (Eng. *From letters to dreams 3*), Profil, Zagreb 2009 no texts written in a dialect had been encountered. In the reader for **grade four**, which is also a language textbook, there are six texts written in the Kaikavian and Chakavian dialect, i.e. one of the idioms of those dialects - Težak, Dubravka; Polak, Sanja; Cindrić, Darko: *ČAROLIJA RIJEČI* (Eng. *Word magic*), reader and language textbook for the fourth grade of primary school, Alfa, Zagreb, 2009 2nd edition and the texts are: Fran Galović Crn-bel (Eng. *Black-white*) (p. 30); Gordana Radić: *O Svisvetah* (Eng. *Of All Saints' Day*), (p.52); Nikola Pavić: *Ftiček* (Eng. *Birdy*), (p. 101); Stjepan Jakševac: *Škrlak* (Eng. *Hat*), (p.134); Marinko Marinović: *Cvitnica* (Eng. *Palm Sunday*), (p.135); Marcela Šegulja grade 4, Bakar: *Ja volin* (Eng. *I love*), (p. 15). The number of texts in a dialect shown in the last example confirms that this is a reader and language textbook and that it is in grade four, according to the Teaching plan and program, that the subject of standard literary language and local idiom is introduced. What is more, it is obvious that dialectal texts contained in the reader for grade 4 are samples of the Kaikavian and Chakavian dialect, but not Shtokavian.

Although the starting point for introducing the Croatian standard language is a child's inherent/immanent speech (vocabulary and grammatical structures), the number of texts written in a dialect, i.e. their absence in readers, does not hold ground. A reader is most certainly a primary source of texts for teaching the Croatian language, however not necessarily the only one. Children's magazines, texts offered through other media and linguo-methodological templates which teachers select or even make up on their own can become (and are) a source for dialectal texts. Discussions on the role of dialects in teaching the Croatian language and their representation in readers and teaching programs, whether there is a need for more or less, whether idioms/dialects are a sign of diffusion of the standard language or is forcing the language standard a sign of a lost battle for idioms/dialects are redundant. The purpose of dialectal content in

teaching Croatian language is: *“awareness of their role in the communicative and creative practice and their relationship towards the standard language”* (Težak, 1996 p.411). In that sense the results can be seen in children’s oral and written creativity during LiDraNo events. Proceedings from LiDraNo events at the national level show numerous works in one of the dialects regardless of whether the students are in lower or upper primary school or even in high school. That is a sign that the students were motivated for such expression and that it is easy for them to express themselves using the familiar idiom. The use of the Croatian standard language in Croatian language teaching (and not only the Croatian language) does not mean giving up on and suppressing the dialect, but its enrichment and its starting point. An important role in the promotion of such a viewpoint is held by the teacher who will, by example, show how important it is to (continuously) learn the Croatian standard language from the aspect of its normativity and poly-function, however without suppressing and being ashamed of one’s own (family, local) idiom. That should be the orientation of the future subject curriculum where, based on the four language skills, listening, speaking, reading and writing, one will acquire not only the Croatian standard language but also cherish its idioms i.e. organic idioms.

The Petrinja local idiom in the book by Milan Dujnić *Christmas in Petrinja. An overview of Christmas customs in two acts.*

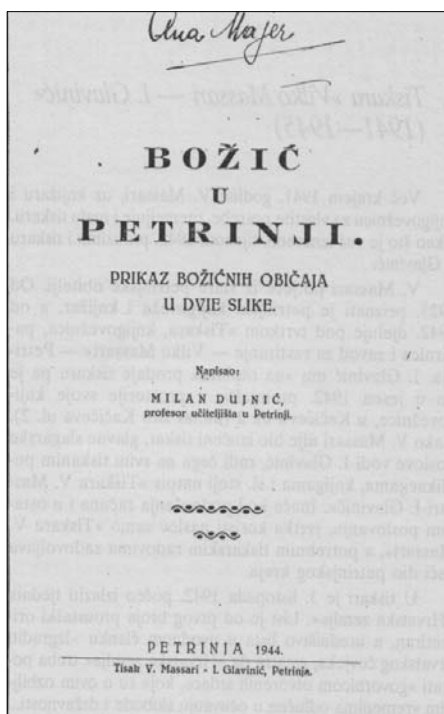
It is a fact that the difference between local idioms and the standard language is disappearing. Such changes are also noticeable in the local speech of Petrinja. Migrations due to war and post war circumstances resulted in the change of the population structure of Petrinja and its surroundings and the change of language idioms. Furthermore, the influence of mass media, particularly television, the internet and social networks made the local speech/language of Petrinja unquestionably change. “Anything that has a form is susceptible to change. That is why it is understandable that language also changes. Language changes when at least one unit, under certain conditions, is reshaped, and that reshaping does not influence the content of the message” (Moguš, 1995, p. 9). That is why it is necessary to note down and describe the previous – older state in language/speech. In that attempt the book by Milan Dujnić, teacher trainer in Petrinja, entitled *Christmas in Petrinja. An overview of Christmas customs in two acts* served the purpose.

About Milan Dujnić

Mihalj Milan Dujnić is a well known professor of physics and a proponent of cultural events in Petrinja. He was born in Petrinja on May 5, 1912 in a family of a butcher Andrija and Katarina, maiden Čermak. He completed his primary education in Petrinja (1927), grammar school in Sisak (1931) and graduated in chemistry, physics and mathematics at the University of Zagreb in 1936. He started working part time as a teacher at the Teachers' School in Petrinja and later as a teacher intern at the grammar school in Koprivnica. By the decision of the Minister of theology and teaching he was transferred on June 3, 1941 to the State teaching school in Petrinja. While in grammar school he was actively involved in the social and cultural life of the city. He was member of the Petrinja branch of the Crusader fraternity and since 1993 leader of its *tambura* orchestra. He participated in HPD *Slavulj* (Eng. *Croatian Singers' Association*), he was a committee member with the Croatian hiking association *Zrin* and head of its photo section. For a long time he took care of the meteorological post in the park in Petrinja known as the Petrinja *Vremenjača* (Eng. *weather teller*). Along with Matija Filjak he was one of the founders and member of the first committee of the Petrinja Town museum (1936). In addition to that, professor Dujnić published articles from science, sketches, biographies of famous people from Petrinja, descriptions of old customs in the journals *Banovac* and *Nastavni vjesnik*. Among other, he wrote and published an overview of Christmas traditions in Petrinja entitled *Christmas in Petrinja*. Towards the end of World War 2 he was taken to Zagreb where on May 29, 1945 he was arrested and on the ruling of the Military court was sentenced as an enemy of the people to "death by fire arms, confiscation of assets and permanent loss of all political and particular civil rights exempting parental" (Golec, 1999, p. 91).

On the text by Milan Dujnić *Christmas in Petrinja*

Nigdi ni tak lepo, kak v naše Petrine. Pogotovo na Božić. I svi dotepenci, kaj su pri nami, tak veliju. Svi voliju ovdje na Božić ostat. (Eng. Nowhere is it so beautiful as in our Petrinja. Particularly at Christmas. And all the newcomers also say so. Everyone likes to stay here at Christmastime. (Dujnić, 1944 ,p. 13)

Picture 1. The title page of the book by M. Dujnić *Christmas in Petrinja*

The book *Christmas in Petrinja. An overview of Christmas customs in two acts.* was published on November 14, 1944 in a printing house V. Massari and I. Glavinić³ in Petrinja. The book's Preface contains the author's reasons for publishing this book emphasizing: "Our Petrinja is especially proud of its customs which are alive today under the old rooftops of the town. Unfortunately, less than before since the new time of moving pictures and similar means, advocating a different way of life, has ousted from our souls all that which made us childish⁴ happy." (*ibid.*, p. 3). A text in this form is fruit of years of the author's interest in Christmas customs which he in cooperation with the Croatian singing association *Slavulj* previously prepared for the "Zagreb radio station", thus the text was written as

a sequel "for staging". The most appropriate manner of presenting Christmas customs from Petrinja is through dramatic play whose introduction talks about preparations for Christmas Eve. Its culmination is bringing the Christmas and the Christmas light into the darkness of a room where the family has gathered (Christmas is firstly a holy day which brings the family together) and with anxiety and festivity it awaits that mystical and magical moment. A kind of catharsis is experienced upon returning from the midnight mass, a particularly ceremonial, spiritual and joyful mass, when after a meal of meaty foods, a toast of homemade wine and gifts of songs the family takes a night's rest. The children were especially looking forward to sleeping on the hay pallet under the table. The author M. Dujnić does not mention the exchange of gifts within the family or opening of Christmas

3 The work of this printing house and other printing houses in Petrinja was described by Ivica Golec in the book *Tiskarstvo, izdavaštvo i knjižarstvo Petrinje*. (Eng. *Printing, publishing and booktrading in Petrinja*).

4 In the part of the book entitled *IZPRAVCI* (Eng. *Corrections*) the author notes that instead of the word *djetinje* (Eng. *childish*) one should use the word *djetinski* (Eng. *childlike*), obviously adjusting the text with the orthography of that time.

presents without which Christmas today would, to many, be inconceivable. In the preface the author notes that the text has been written in Petrinja Kaikavian whose characteristic is that “a person from Petrinja speaking in the Kaikavian idiom is not familiar with the sound č (tʃ)”. This observation poses the question of what the Kaikavian idiom from Petrinja is actually like and to what extent is it present in the speech of contemporary persons from Petrinja?

Furthermore, the author mentions that parts of the text referring to the appearance of *betlemaši* (Eng. persons from Bethlehem) and Christmas song texts which were taken over without music sheets, had been written in the Shtokavian dialect. However, in noticing his own inconsistency M. Dujnić gives the following note at the end of the book: “Songs which are written in Shtokavian speech and iekavian dialect will also have some Kaikavian speech of ekavian dialect. That is the way the people sing, that is how the author noted.” (Dujnić, 1944, p. 35). A note of this kind is very interesting. Although some basics of Kaikavian idiom can be observed in the foundation of the local Petrinja idiom, as M. Dujnić presents in his book and which M. Lončarić (1996) defines as *donjolonjski* dialect⁵, interferences of the Shtokavian idiom with iekavian pronunciation are recognizable as opposed to the Kaikavian which is ekavian in pronunciation. The mixture of dialects and speeches are a frequent occurrence throughout the Croatian language territory (Zečević, 2000) which is observed and noted in the text by M. Dujnić. A possible answer to the question why the part of the text entitled *Betlemasi* was written in Shtokavian is that *Betlemasi* were not an absolute fact of Christmas customs in Petrinja but arrived with newcomers while the domestic population accepted them, however not without leaving traces as they did not receive the Petrinja language passport. It is interesting that the tradition of *Betlemasi* has remained to this day in the same manner and language expression as noted down by Milan Dujnić.

The drama play *Christmas in Petrinja* is divided into two acts. The first act has 9, while the second act has 3 scenes with the addition of *Stars* (Cro. *Zvezdice*) presenting customs relating to the feast of the Three Kings.⁶ In the *list of characters* which opens this drama text we find the following

5 According to the map of the Kaikavian idiom (Lončarić 1996) Petrinja is at the border of lower Lonja, Turopolje and Vukomerec-Pokupsko speeches.

6 According to M. Dujnić in the eve of the Feast of the Three Kings or in the eventing on the day itself, children visit houses in Petrinja introducing themselves as the Three Kings. They are dressed in long white gowns, crowns on their heads and sabres in their hands. One of the boys wears a *star* made from a sieve's frame onto which transparent paper is glued with a picture of the comet, while a candle burns on the inside. While entering the house the boys recite the text... (Dujnić, 1944, p. 33). This custom does not exist in Petrinja anymore.

language characteristics: character names *Jankić, Franjić, Štefić, Matić* which reveal the onomastic layer typical for the Kaikavian idiom. An example of formation of an expressive name, in this case a diminutive of a male name according to the dominant model of formation – suffix *-ić* is characteristic of Kaikavian idiom as emphasized by M. Lončarić (1996). In addition, the list of persons offers interesting words from the past which to the young contemporary reader are surely unknown words and names of professions. This particularly refers to the lexemes *rešetar* (Eng. *sieve-smith*) and *kolar* (Eng. *cart-smith*) denoting professions which have disappeared. The word *rešetar* (Eng. *sieve-smith*) denotes the one who makes sieves. According to contemporary Croatian language dictionaries (Anić, 2003 and ed. Šonje, 2000) the word *rešeto* (Eng. *sieve*) is defined as – “...a round bowl with a grated bottom, smaller than a sieve, serving for cleaning kernel grains” (Rječnik hrvatskoga jezika ed. J. Šonje, 2000, p. 1074); the word *kolar* (Eng. *cart-smith*) – “1. A craftsman who makes carts 2. A tandem transporter, driver” (*ibid.*, p. 463). Today’s students surely must find the word *šurjak* (Eng. *brother-in-law*) unfamiliar, as mentioned in the text *Matić, šurjak Josin, 40 god.* (Eng. *Matić, Josa’s brother-in-law, 40 years*). In a somewhat fancy equalization of names within kin, blood relation, and relatives by marriage who are all identified with the Germanic word for *šogor* (Eng. *brother-in-law*) or *šogorica* (Eng. *sister-in-law*) in the book by Tomislav Ladan we find the meaning of the mentioned words: “*šura/šurjak – wife’s brother; the word is all-Slavic and old-Slavic*” (Ladan, 2000, p. 251). The mentioned examples refer to the older state of the language. Under the list of names the time and place of the drama play is written down – *Dogadja se u Petrinji (u Kaniži) koncem 19. vieka.* (Eng. *It is happening in Petrinja (in Kaniža) at the end of the 19th century*). The toponym *Kaniža* is recognized as a local word which the contemporary researcher of the history of Petrinja, “its holyday and everyday” Ivan Rizmaul describes in the following way: “a part of Petrinja on the left bank of Petrinjčica, from the bridge over Petrinjčica to Pigik; today’s Matija Gubec street” (Rizmaul, 2003, p. 343).

A morphological look into the text by M. Dujnić *Christmas in Petrinja*

Characteristics of the Kaikavian idiom which according to the text by M. Dujnić *Christmas in Petrinja* are in the foundation of the Petrinja local idiom are observable in the presence of the relative pronoun *kaj* (Eng. *what*) and its forms *zakaj* (Eng. *why*) which undoubtedly prove that this is a Kaikavian idiom – also indicated in examples from the text: ... *a zakaj je fort*

u sobe kmica? (p.8) (Eng. *Why is it always dark in the room?*); *Kaj ćemo?!* (p.9) (Eng. *What are we going to do?*); *A kaj ćete, tata.* (p.13) (Eng. *What can you do dad.*)

The morphological analysis of the text is inseparably related to sounds (vowels and consonants)⁷. It can be seen that even in the Petrinja local idiom old-Slavic half-phonemes took on the pronunciation of *e* as in the examples – *sused* (Eng. *neighbour*), *lepo/lepi* (Eng. *nice*), *jesem/sem* (Eng. *I'm / I did*), *dedo* (Eng. *Grandpa*), *veke* (Eng. *centuries*), *sejala* (Eng. *sowed*). It is emphasized that the speech of the Petrinja Kaikavians does not contain the phoneme *č*, only the phoneme *ć*. Unfortunately we do not know the pronunciation of that sound during the time when the text originated, however in comparing it to today's pronunciation which in the foundation of its language idiom has a Kaikavian basis the pronunciation of *č* is between the phonemes *č* and *ć*. The text *Christmas in Petrinja* gives the following examples of the use of the sound *č* instead of *ć*: *drugać* (p. 6) (Eng. *different*), *zloćestaković* (Eng. *bad person*), *sleći se* (str. 8) (Eng. *to settle down*); *prekćera* (p. 9) (Eng. *day before yesterday*), *raćićov* (Eng. *ducks*), *gušćićov* (Eng. *goslings*), *prašćićov* (Eng. *piglets*)(p. 10), *kluć* (Eng. *key*)(p. 11), *većer, paćil* (Eng. *night, to bother – be in one's way*) (p.13), *ćešnjak, doćekal* (Eng. *garlic, welcome*) (p. 14), *pećenice, ćešnofke, rućek* (Eng. *sausage, meat sausage, lunch*) (p. 27). We must note, without delving into possible reasons, that we encounter two inconsistencies in Dujnić's text - *naš Rićko* (Eng. *our Rićko – the horse's name*) and *Ajde, dećki, malo se okrepite!* (Eng. *Come on boys, have something to eat and drink!*) (an inmate addressing the persons from Bethlehem). And other characteristics of the Kaikavian idiom which refer to the fact that the phoneme *l* at the end of a syllable does not turn into *o*, that phonemes *lj* and *nj* are realized as *l*, i.e. *nl* and that voiced consonants *ar* the end of the word are pronounced as voiceless as in the following example: *bil sem* (Eng. *I was*), *to je moj posel, išel bi i ja* (Eng. *I would also go*), *sem malo zakesnil* (Eng. *I'm a bit late*), *opalil* (Eng. *hit*), *kluć* (Eng. *key*), *ćešnjak* (Eng. *garlic*), *praf ti veliš* (Eng. *You said it right*), *ćešnofke* (Eng. *meat sausage*).

"The kaikavian idiom, or the majority of it, is characterized by two morphological traits:

1. innovations: loss of duality, reduction of the number of inflections, loss of the vocative, the comparative suffix –*eš*-, loss of preterite tenses, one future with "biti" (Eng. *to be*)

7 The methodological approach of the mentioned text is made up based on templates in the book by M. Lončarić *Kajkavsko narječje* and Težak -Babić *Gramatika hrvatskoga jezika za osnovne škole*.

2. holding on to past characteristics: verbal noun (Cro. *supin*), special forms for the dative, locative and instrumental in the plural“ (Lončarić, 1996, p.97).

Based on these conclusions we can describe the text by M. Dujnić by selecting those forms which deviate from the common paradigm and characteristic structural forms and compare them with today's speech in Petrinja. Duality was not noted in the text. One characteristic of the inflection of nouns in the majority of the kaikavian idioms (according to Lončarić, 1996) is that the vocative sound went missing from the system, i.e. it is identified with the nominative as in the following examples: *dedo Tone* (N jd.) (Eng. *Grandpa Tone* Nom.sg.) – *Tone, buš li ti išel...* (Eng. *Tone, will you go...*) or *Dedo, jesi li okitil štalu s borom?* (Eng. *Grandpa, did you decorate the barn with the tree?*). For nouns in the feminine – *Majko* (Eng. *Mother* – meaning grandmother, note B.V.) *a zakaj je fort u sobe kmica?* (Eng. *Why is it always dark in the room?*). Or *Evo, mamu* (Eng. *Here mother* – meaning mom, mother, note B.V.) *samo da drv donesem?* (Eng. *let me bring in the logs*). The noun *Bog* (Eng. *God*) always has the vocative *Bože* as in the phrase –*Bože, prosti!* (Eng. *God forgive*). The text uses the noun *Kata* as *V Kato* –*A gdi je Kato, tvoja šenica?* (Eng. *Kato, where is your wheat?*) or *Kato, noda, donesi one božićnice...* (*Kato, bring in those apples (a particular type of apple)*). The deviation from identifying the vocative and nominative singular for masculine nouns is seen in the example *Jesem, striće, jesem.* (Eng. *I have, uncle, I have*). The accusative for unreal is identified with the nominative – *Pemo Božić unašat.* (Eng. *Let's bring in the Christmas*). The text does provide evidence of identification of the accusative and genitive -sg. in nouns that denote something unreal. For nouns in the accusative singular masculine denoting something unreal the demonstrative pronoun *onaj* – *onaj ključ, onaj stolec* (Eng. *that – that key, that chair*) is used. Furthermore, the plural genitive for masculine and neuter nouns end in –ov as in the example *Daj nam Bog pilićov, račićov, guščićov, jarićov, telićov... , preko naših krovov.* (Eng. *God give us chicks, ducks, geese, lamb, calf..., over our rooftops.*) The plural genitive of nouns in the feminine by rule have a zero morpheme – *...samo da donesem drv. ...ključ od vanjski vrat.* (Eng. *let me just bring in the wood. ...the key to the front door*). The text provides examples in which we can see that the plural forms of the dative and locative of masculine nouns end in -ima, which is not a particular characteristic of the Kaikavian idiom – *...tako je nama učitelima.* (Eng. *that's what it's like for us teachers.*)

The analysis of **adjectives** in the text revealed the use of the defined rather than the nondefined form which (according to Lončarić, 1996) is characteristic of the Kaikavian idiom as in the examples *Lepi nam je Božić*

(Eng. *Our Christmas is nice*), *Veliki je sneg u Zagorju* (Eng. *There's a lot of snow in Zagorje*). The comparative form of the adjective is formed using the ending -ši – *mlajši* (Eng. *younger*), and the superlative using the prefix of the comparative naj – *najdukši* (Eng. *the longest*).

The relative **pronoun** *kaj* (Eng. *what*) and *zakaj* (Eng. *why*) in the text is used for unreal things. The text also has a pronoun form *gdo* (Eng. *who*) (for living) in the example *Gdo je Boži?* (Eng. *Who is it?*) The possessive pronoun in the 3rd person is – *negvi* (Eng. *his*), i.e. in the first person singular *z negvom* (Eng. *with his*). The instrumental of personal pronouns *ja* (I)/ *ti* (you) are mentioned in the text as *z menum* (Eng. *with me*), i.e. *s tobum* (Eng. *with you*) (an inconsistent use of the preposition with the instrumental was noted – once it was noted as *z*, and another time in the voiceless form as in the standard language – *s*, but also as *š* as in the example *š nim* (Eng. *with him*). The pronoun *vsí* (Eng. *all*) was marked in the text as *svi* (Eng. *all*), indicating that in the speech during the time when the text had been written a metataxis occurred which is evident in the example *svega – svega dobra kaj si od Boga želimo; ...svi dotepenci kaj su pri name* (Eng. *everything good we wish from God; all newcomers who are with us*).

“The kaikavian verb, in speech recognizes the following categories: 1. Aspect (finite and nonfinite), 2. Time, with the paradigms: present, perfect, past perfect, future 3. Mood: indicative, imperative, subjunctive I. and II. , optative; 4. Voice: active and passive; 5. Number: singular and plural; 6. Person: three persons (in the sing. and pl.); 7. Infinitive forms: a) infinitive, verbal noun (Cro. *supin* - idiomatic); b) adverb c) adjective: active and passive d) noun.” (Lončarić, 1996, p. 107). Of the mentioned categories of the kaikavian verb, the text *Christmas in Petrinja* by M. Dujnić uses the verbal noun (Cro. *supin*) which is used alongside the verb denoting a particular intention such as *pemo spat, pemo Božić unašat* (Eng. *let's go to sleep, let's bring in Christmas*). In the text we also find the realization of the verb *íci* (Eng. *to go*) in the present sg and pl. such as *pem, pemo, ide*, (Eng. *going, going,*) but also the form *it* as in the examples – *Po pravom se zutra ide čestitat* (Eng. *rightfully we go and wish a merry Christmas tomorrow*) and *E, moramo bome it, već je kesno!* (Eng. *we really have to go, it's late!*). It is a fact that the Kaikavian idiom does not have the future tense, the aorist and the past participle, however we do find examples such as – *Majko, mi ćemo na slame spat* (Eng. *Mother, we will sleep on the hay*) or *Oš medene ili suve (rakije)?* (Eng. *Do you want honey or dry (brandy)?*) which can be interpreted as the influence of the shtokavian idioms. There is a consistent use of the future (Cro. *futur II*) tense in expressing future - *...gdo bu ove lete mrel?* (Eng. *Who will die this year?*). The use of reflexive verbs with a reflexive pronoun in the dative is visible: *Dojdite si nuter, Bumo si još jednu*

zapopevali i kupicu vina ispili. (Eng. *Come inside, we will sing one more song and have another glass of wine*). The present tense of the verb *biti* (Eng. *to be*) is realized in the text as - *jesem* (Eng. *I am*) i.e. the enclitic form *sem*, however there is also an example *Baš sam lepo zadremal.* (Eng. *I had a really nice nap*). Characteristic imperatives which are formed by a transformation of *d* as in the example of the verb *jesti* (Eng. *to eat*) which is realized as *ječ(te)* (Eng. *eat*) are found in this text – *Ajde jeć, Jankić.* (Eng. *Jankić, come and eat*). The imperative for the 2nd p. sg. is formed using the particle *noda* - *noda donesi tanjere, perušku i ključ...* (Eng. *come, come bring those plates, broom, and the key...*). The passive past participle in the masculine is formed using the ending - *en* as in the example *Ti si gladen i truden* (Eng. *You are hungry and tired*). Of the unchangeable parts of speech one characteristic that can be pointed out is the use of the particle *noda*. This word regularly occurs in the text along the imperative verb form, most frequently in the 2nd p. sg. (*noda donesi tanjere*) (Eng. *come, bring those plates*). For the majority contemporary speakers in Petrinja, this word is archaic. Croatian language dictionaries (including the Academia dictionary) do not note this form, but only forms such as *nu, nuder, de, deder*. In that sense the particle *noda* (Eng. *come*) can be understood as a particular characteristic of the local Petrinja idiom noted in the text by M. Dujnić *Christmas in Petrinja*.

A lexico-semantic look into the text by Milan Dujnić *Christmas in Petrinja*

Language facts can be described at various levels such as the phonological, morphological (morpho-phonological), syntactic, stylistic, lexico-semantic (Bernardi-Glovacki; Kovačec et al., 2001). Is the duality in the name lexico-semantic justified? (Pranjić, 1986). The first part of this name lexico refers to the lexeme, a composite which represents the totality of its forms (Samardžija, 1998). A lexeme is a language symbol and it is made up of form and meaning, modifier and head. The meaning part of the language symbol is what is studied by semantics whereas the second part of the name could even be considered redundant. However, as the relationship between form and meaning is arbitrary, the semantic, meaning, content i.e. the root component of the sign must be emphasized, making the duality in the title lexico-semantic completely justified.

The lexico-semantic level of a language and speech is most easily identified due to the clearly recognizable cognitive component which at the same time represents a methodological challenge *par excellence*. According

to Samardžija (1998) the stratification of the lexeme can be observed on a time, area and functional level.

With respect to the time stratification of a lexeme we recognize the already mentioned historical words in the text - *kolar*, *rešetar*, *štuc* - (Eng. *cart-smith*, *sieve-smith*, *single-barreled gun*), *peruška* (Eng. *duster*, *a kind of duster made of a geese or turkey wing used in the household*) and archaic words such as *meša* (Eng. *mass*) and even in the toponym Petrinja itself which is realized in the text as *Petrina*. As a kind of historical word the name of the Christmas morning mass can be noted – *pastirica* (Eng. *shepherdess*), as well as being *položaj*.⁸ In addition to that, wishing a Merry Christmas by saying: *Čestit Božić!* (Eng. *Merry Christmas*) and answering: *I tebe duša!* (Eng. *And to you too*) has changed in today's speech in Petrinja. In the area stratification we encounter numerous local expressions evident in the toponyms (names of particular parts of Petrinja, names of streets) as can be seen in the examples – *meseć se kaže iza Svetoga Lovre i Zadrovićeve lipe*, *Nova cesta*, *Duga vulica*, *Majdanci* (Eng. *the moon has appeared behind St. Laurence and Zadrovićeva lipa*, *Nova cesta*, *Duga vulica*, *Majdanci*). Besides the mentioned local expressions and numerous lexemes characteristic for the kaikavian idioms, an example of speech from Slavonia can also be pointed out (Lončarić, 1996, p. 138) - *zdenec* (Eng. *well*) as in the example in the text *U zdenec se baci koji oraj, lešnak, jabuka i divani se: Vodica ja te darujem, darovao te meni gospodin Bog. (p. 29)* (Eng. *They throw a walnut, chestnut, apple into the well and say: Water I gift you, you were a gift from God*).

The existence of Shtokavian in the text is witness to the fact that the speech of Petrinja at the end of the 19th century was intertwined with Shtokavian and Kaikavian idioms. This is evident in the favorite Christmas carol from Petrinja which is frequently sung in the church at Christmastime (although not liturgy), and whose lines are noted in the text by Dujnić: *Na salašu kod Betlema/Tamo paše dosta ima/Tamo ovce ćerajmo/Kod Betlema sedajmo* (Eng. *On the grange near Bethlehem/There is a lot of pasture there/That is where we lead the sheep/Near Bethlehem we sit*). The lexemes *salaš* (Eng. *grange*) and *ćerajmo* (Eng. *lead*) belong to the Shtokavian idiom. In addition to the mentioned examples the text consistently uses the form *prozor* (Eng. *window*), and not *oblok*, *obluk* or other derivations of the word. Although Dujnić's text has some Shtokavian words, their number is far less than Kaikavian words, which is entirely the opposite of the state of today's Petrinja local idiom.

8 Refers to a male person's name who at Christmas is the first one to enter the house and wish everyone a Merry Christmas. He must sit tight for a while in order for hens to lay eggs.

The number of lexemes from the German language in the Petrinja idiom can be explained by historical and social-political circumstances. Lexemes taken from the German language are adapted at the phonological and morphological level – German loan words in the speech of the people of Petrinja acquired a transformed spoken variance as in the example *ror>rol* – pečnica (Eng. *oven*). As the text by M. Dujnić abides in German loan words the following are selected: *fort*, *coprnice*, *verkštat*, *cug*, *cimerman*, *šamrl*, *štokrl* (Eng. *always*, *witches*, *workplace*, *train*, *roommate*, *little armchair*, *a small stool*) and in the expression *Baš mi šmeka!* (Eng. *it's tasty*). Of the Hungarian loan words we point to the one in the sentence *Sused je betežen* (Eng. *the neighbor is ill*).

The text is written in the form of a drama play, i.e. it is meant for a stage performance. Therefore the sentences, which the characters say are appropriate for that function and clearly do not reflect the true realization of syntactic elements (syntagm, sentences). Considering that everything cannot be staged, characters describe what is being done and where while explaining its necessity. In doing so, the sentences lose their natural flow and the tension in the dramatic play is lost. Milan Dujnić was a teacher and that is visible in the sentence structure of his text. The sentences look didactical, pragmatic since the young usually ask questions while the elders answer, teach and in that way transfer knowledge of Christmas customs in Petrinja on the younger generations:

Dragan: *Zakaj se, majko, daje u obruću kokošima jest?* (Eng. *Mother, why are hens fed in a hoop?*)

Barica: *Zato, dete, da buju celo leto doma nesle. A daje se žitek ispod kuglofa i više put do podne, da tuliko puta neseju na dan.* (str. 29) (Eng. *Because my child so that they lay eggs at home all year long. And as many times you give them wheat under a kouglo (Bundt cake) in the morning they lay that many eggs in a day*).

CONCLUSIONS

Migration processes caused by the war and post-war events over the last twenty years created unavoidable changes in the local Petrinja idiom. This fact intensified the need to describe the previous older state of the language and in that manner preserve for future generations. In that sense the text by Milan Dujnić *Christmas in Petrinja* published 67 years ago is encouraging for linguistic breakdowns which include all language levels.

The morphological and lexico-semantic descriptions of the text point to the following:

- a) The morphological and lexico-semantic division indicate that the local speech in Petrinja had been under the influence of one idiom on another, i.e. that 67 years ago there was mixing of organic idioms (local speech) and indirectly of dialect – Kaikavian and Shtokavian.
- b) In rethinking about the language peculiarities of the speech in Petrinja noted in this text the fact that it is a literary text cannot be overlooked. It is a text in which the author has intervened more or less (intentionally) and in that sense there surely exist some demarcations in comparison with the real life situation of the time and with today's situation of the Petrinja idiom.
- c) This text would achieve highest value in its oral realization based on which a phonological analysis could be conducted.
- d) The text by Milan Dujnić can serve as a valuable linguistic and methodological template in Croatian language teaching since through the form of dramatic play it can be motivational in teaching language, literature and language expression, i.e. within the framework of the future subject curricula it can encourage the development of language skills – speaking, reading and writing.

Idioms, dialects, local idioms should have their respected place in the future subject curriculum since they are the *Proustian Combray* – the spring and the estuary combined in one.

REFERENCES

- Anić, V. (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber
- Brozović, D. (2006). Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao i jezika hrvatske književnosti. In Brozović, D. *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda* (p. 155 – 279). Zagreb: Školska knjiga
- Dujnić, M. (1944). *Božić u Petrinji. Prikaz božićnih običaja u dvie slike*. Petrinja: Tisak V. Massari - I: Glavinić
- Glovacki-Bernardi, Z., Kovačec, A., Mihaljević, M., Halwachs, D. W., Soring, K., Penzinger, Ch., Schordt, R. (2001). *Uvod u lingvistiku*. Zagreb:Školska knjiga

- Golec, I. (1992). *Tiskarstvo, izdavaštvo i knjižarstvo Petrinje*. Zagreb: Ogranak Matice hrvatska Petrinja
- Golec, I. (1999). *Petrinjski biografski leksikon*. Petrinja: Matica hrvatska Petrinja
- Lončarić, M.(1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga
- Moguš, M. (1995). *Povijest hrvatskoga književnoga jezika, drugo prošireno izdanje*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
- Nastavni plan i program za osnovne škole*. (2006). Zagreb: Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
- Pranjić, K. (1986). *Jezikom i stilom kroza književnost*. Zagreb: Školska knjiga
- Rizmaul, I. (2003). *Blagdan i svagdan petrinjski*. Petrinja: Matica hrvatska Petrinja
- Rizmaul, I. (2006). *Spomenar baštine petrinjske*. Petrinja: Matica hrvatska Petrinja
- Rječnik hrvatskoga jezika*. (Ed). J. Šonje(2000). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga
- Samardžija, M. (1998). *Hrvatski jezik 4 , udžbenik*. Zagreb: Školska knjiga
- Silić, J. (2002). *Hrvatski jezik 1, udžbenik*. Zagreb: Školska knjiga
- Težak, S. (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga
- Težak, S., Babić, S. (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga
- Zečević, V. (2000). *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Božica Vuić

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb
Trg Matice hrvatske 12, 44250 Petrinja, Croatia
bvuić@vusp.hr

OBILJEŽJA PETRINJSKOGA MJESNOG GOVORA U DJELU MILANA DUJNIĆA BOŽIĆ U PETRINJI. PRIKAZ BOŽIĆNIH OBIČAJA U DVIJE SLIKE

SAŽETAK

Temeljna zadaća nastave hrvatskoga jezika prema sadašnjem kurikulumu jest naučiti učenika komunicirati na hrvatskom standardnom jeziku u različitim komunikacijsko-funkcionalnim kontekstima. Uporaba hrvatskoga standardnog jezika ne isključuje narječja, dijalekte, mjesne govore i druge idiome. Nastava jezika u nižim razredima osnovne škole polazi od učenikova imanentnog govora koji je već usvojio u svome neposrednom okružju. Kulturološki i didaktički razlozi unošenja dijalektalnih sadržaja u kurikulum odražavaju se i na zastupljenost dijalektalnih tekstova u čitankama objavljenim u razdoblju od 2000. do 2010. godine. Migracijske promjene uzrokovane ratnim i poratnim okolnostima, utjecaj masovnih medija osobito televizije, interneta i društvenih mreža uvjetovalo je da se petrinjski mjesni govor/jezik neupitno i neumitno mijenja. Stoga je potrebno zabilježiti i opisati starije stanje u jeziku/govoru. U tom nastojanju poslužila nam je knjižica Milana Dujnić profesora učiteljišta u Petrinji naslovljena Božić u Petrinji. Prikaz božićnih običaja u dvije slike. Knjiga je tiskana 1944. godine u petrinjskoj tiskari V. Massari i I. Glavinić. U ovom radu donosimo morfološki i leksičko-semantički opis teksta. Kontrastivnom analizom ukazuje se na razliku u aktualnom petrinjskom govoru kao i na razliku u odnosu na hrvatski standardni jezik. Metodički pristup ovoj dramskoj igri pokazuje na njezinu uporabu u nastavi jezika, književnosti i jezičnoga izražavanja.

***Ključne riječi:** dijalekt, kontrastivna analiza, kurikulum, metodički pristup, morfološki i leksičko-semantički opis*

UVOD

Jezik je jedan od tragova baštine po kojem smo prepoznatljivi kao pojedinci i kao dio zajednice na istodobnoj i raznovremenskoj razini. Strukturalistička promišljanja o jeziku polaze od definicije jezika kao sustava

znakova zajedničkog svim govornicima, a primarna mu je svrha sporazumijevanje. Potreba za komunikacijom je ontogenetska i filogenetska. Početne komunikacijske oblike dijete susreće u roditeljskom domu, najbližem i najintimnijem okruženju u kojem spontano slušajući, oponašajući i ponajviše govoreći usvaja leksičko-semantička, fonetsko-fonološka i gramatička obilježja materinskoga jezika (u ovom slučaju hrvatskoga jezika) sa svim obilježjima organskoga jezičnog idioma, zavičajnog govora. „U početku bijaše dijalekt“ napisao je Stjepko Težak (1996, str. 395). Parafrazirajući parafraziranu rečenicu iz Proslova Evanđelja po Ivanu možemo dodati –u početku bijaše organski idiom! S određenim stupnjem usvojenosti upravo tog govora dijete dolazi u školu gdje počinje sustavno proučavanje i poučavanje hrvatskoga jezika zapravo jedne njegove realizacije - hrvatskoga standardnog jezika (Silić, 1998). Budući da dijete ne stječe hrvatski standardni jezik u sredini u kojoj je rođeno i odraslo i steklo prva jezična/govorna iskustva, temeljna je zadaća nastave hrvatskoga jezika, prema važećem Nastavnom planu i programu za osnovne škole (2006), naučiti komunicirati na hrvatskom standardnom jeziku u različitim funkcionalno-komunikacijskim kontekstima. Pri usvajanju hrvatskoga jezičnog standarda primjenjuje se načelo postupnosti (Težak, 1996; Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006, str. 25) i „osvješčuje razlika između standardnog jezika i zavičajnih idioma“ (isto, str. 25). Budući da nastava jezika u nižim razredima osnovne škole polazi od učenikova imanentnog govora, postavlja se pitanje kako se navedene zadaće operacionaliziraju u izvedbenim planovima i čitankama, odnosno u učiteljevim osobnim izvorima i sredstvima?

Dijalekti/organski idiomi u nastavi hrvatskoga jezika

U definiranju dijalektologije može se poći od najšire i sveobuhvatne definicije koja dijalektologiju definira kao granu jezikoslovlja koja proučava narječja, dijalekte, mjesne govore odnosno organske govore ili organske idiome. Sintetički prikaz hrvatskoga jezika i periodizaciju hrvatske jezične povijesti koju je dao Dalibor Brozović (2006) upućuje na važnost narječja (čakavsko, štokavsko i kajkavsko) i dijalekata u povijesnom razvoju hrvatskoga jezika. Tijekom povijesti jezičnoga razvoja dolazilo je do interferencije jednog narječja u drugo. Premda je štokavsko narječje ušlo u osnovicu hrvatskoga standardnoga jezika, poistovjećivanje nije opravdano.

S obzirom na važnu ulogu hrvatskih narječja u prošlosti hrvatskoga jezika i u procesu njegove standardizacije, narječja i dijalekti imaju svoje mjesto u nastavnim programima. Govoreći o razlozima unošenja

dijalektoloških i dijalektnih sadržaja u nastavne programe Težak (1996) ističe dva temeljna razloga – „1. Kulturološki, koji proizlazi iz uloge i važnosti narječja u hrvatskoj kulturi i 2. Didaktički, koji proizlazi iz potrebe da se mjesni govor učenika iskoristi za što uspješnije upoznavanje i svladavanje standardnog jezika.“ (Težak, 1996, str. 409). Prema Nastavnom planu i programu za osnovne škole iz 2006. godine odrednice koje se odnose na nastavni predmet hrvatski jezik upućuju da se odnos književnoga jezika i zavičajnoga govora unutar jezičnog nastavnog područja proučava u 4. razredu. Istaknuti su ključni pojmovi: „književni jezik, zavičajni govor i narječje“ (Nastavni plan i program za osnovne škole, 2002, str. 33). Prema istom, očekivana obrazovna postignuća su: „razlikovati književni jezik od zavičajnog govora; odrediti svoj zavičajni govor u odnosu na jedno od tri narječja; usmeno i pisano komunicirati na svome zavičajnome govoru“. (isto, str. 33). Kulturološki i didaktički razlozi unošenja dijalektnih sadržaja u nastavni plan i program odražavaju se i na zastupljenost dijalektnih tekstova u čitankama objavljenim u razdoblju od 2007. do 2010. godine, a kojima su se u nastavi hrvatskoga jezika koristili učitelji / učiteljice i učenici / učenice dviju petrinjskih vježbaonica tijekom šk. god. 2010./2011. Za potrebe ovog rada donosimo pregled čitanaka i tekstova u njima pisanih na narječju odnosno na nekom dijalektu. Pregledom dviju čitanaka za **prvi razred** osnovne škole ustanovljeno je da u čitanci-početnici autorica Krmpotić, Marija; Ivić, Sonja: PČELICA, početnica II. dio, ŠK, Zagreb., 2010. nema ni jedan tekst pisan na dijalektu, da u čitanci Zokić, Terezija, Brali, Jadranka: Tajna slova 1, početnica, Školska knjiga, Zagreb, 2008. postoje dva rada, oba učenička *Snig na moru* i *Veter v zimi* (str. 195). Za **drugi razred** analizirane su sljedeće čitanke: Zalar, Diana; Dvornik, Dijana; Petruša, Frano: Kuća svemoguća, Čitanka za drugi razred osnovne škole, Alfa, Zagreb, 2010.; Španić, Ankica; Jurić, Jadranka: ČITANKA 2, Školska knjiga, Zagreb, 2010. 4. izdanje i Krmpotić, Marija; Ivić, Sonja: Zlatna vrata 2, Školska knjiga, Zagreb., 2010. 2. izdanje. Ni u jednoj od navedenih čitanaka za drugi razred nije uvršten tekst pisan na dijalektu. Nadalje, u čitanci za **treći razred** Budinski, Vesna; Franjčec, Katarina; Lukas, Ivana; Veronek Germadnik, Saša; Zelenika Šimić, Marijana: OD SLOVA DO SNOVA 3, Profil, Zagreb. 2009. također nije pronađen ni jedan dijalektni tekst. U čitanci za **četvrti razred** koja je ujedno i jezični udžbenik ima 6 tekstova pisanih na kajkavskom i čakavskom narječju odnosno jednom od dijalekata tih narječja - Težak, Dubravka; Polak, Sanja; Cindrić, Darko: ČAROLIJA RIJEČI, čitanka i jezični udžbenik za četvrti razred osnovne škole, Alfa, Zagreb. 2009. 2. izdanje u kojoj pronalazimo ove tekstove: Fran Galović. Crn-bel (str. 30); Gordana Radić: O Svisvetah, (str.52); Nikola Pavić: Ftiček, (str. 101); Stjepan Jakševac: Škrlak, (str.134); Marinko Marinović: Cvitnica,(str.135); Marcela Šegulja 4.

raz. Bakar: Ja volin,(str. 15). Brojnost tekstova na dijalektu u posljednjem primjeru potvrđuje da je riječ i o čitanci i o jezičnom udžbeniku kao i to da se upravo u četvrtom razredu prema Nastavnom planu i programu govori o temi odnosa književnog jezika i zavičajnog govora. Isto tako, zamjetno je da su dijalektni tekstovi uvršteni u čitanku za 4. razred primjer kajkavskog i čakavskog dijalekta, ali ne i štokavskog.

Iako je polazište u upoznavanju hrvatskoga standardnog jezika imanentni djetetov govor (rječnik i gramatičke strukture), broj tekstova pisanih na dijalektu, odnosno njihov izostanak u čitankama, to ne potvrđuju. Čitanka zacijelo jest primarni izvor tekstova za nastavu hrvatskoga jezika, ali ne nužno i jedini. Dječji časopisi, tekstovi dani na nekom drugom mediju i lingvometodički predlošci koje učitelj/učiteljica može sam odabrati ili osmisлити mogu postati (i jesu) izvor dijalektnih tekstova. Nepotrebne su rasprave o ulozi dijalekata u nastavi hrvatskoga jezika i je li njihova zastupljenost dovoljna u čitankama i izvedbenim programima, trebali ih više ili ne, jesu li narječja/dijalekti znak rastakanja standardnoga jezika ili je forsiranje jezičnoga standarda znak izgubljene bitke za narječja/dijalekte. Svrha je dijalektnih sadržaja u nastavi hrvatskoga jezika: „svijest o njihovoj ulozi u komunikacijskoj i stvaralačkoj praksi te o njihovu odnosu prema standardnom jeziku“. (Težak, 1996 str. 411). U tom smislu vidljivi su rezultati u dječjem govornom i pisanom stvaralaštvu na LiDraNo susretima. Zbornici radova s LiDraNo susreta na državnoj razini pokazuju brojnost radova na nekom od dijalekata i da su u tom izrazu podjednako uspješni i učenici nižih i viših razreda osnovne škole kao i srednjoškolci. To je znak da su za takvo izražavanje bili motivirani i da im se lako izražavati koristeći se poznatim idiomom. Uporaba hrvatskoga standardnog jezika u nastavi hrvatskoga jezika (i ne samo hrvatskoga jezika) ne znači odustajanje i potiskivanje dijalekata, nego njegovo obogaćivanje i njegovo polazište. Važnu ulogu u promicanju takvog stajališta ima učitelj/učiteljica koji/koja će svojim primjerom pokazati da je važno (neprestano) učiti hrvatski standardni jezik i s aspekta njegove normativnosti i polifunkcionalnosti, ali da istodobno ne treba potiskivati i sramiti se vlastitog (obiteljskog, zavičajnog) govora. To bi trebala biti orijentacija budućeg predmetnog kurikula u kojem će se na osnovi četiriju jezičnih djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja razvijati ne samo usvajanje hrvatskoga standardnoga jezika, nego i njegovanje narječja odnosno organskih idioma.

Petrinjski mjesni govor u knjizi Milana Dujnića Božić u Petrinji. Prikaz božićnih običaja u dvie slike.

Činjenica je da se sve više gubi razlika između mjesnih govora i jezičnoga standarda. Promjene su uočljive i u petrinjskom mjesnom govoru. Migracijske promjene uzrokovane ratnim i poratnim okolnostima rezultirale su promjenom strukture stanovništva grada Petrinje i njegove okolice i promjenom jezičnih idioma. Osim toga, utjecaj masovnih medija osobito televizije, interneta i društvenih mreža uvjetovalo je da se petrinjski mjesni govor/jezik neumitno mijenja. „Sve što ima oblik podložno je promjeni. Zato je razumljivo da se i jezik mijenja. Jezik se mijenja kad se bar jedna njegova jedinica, pod određenim uvjetima, preoblikuje, a to preoblikovanje ne utječe na sadržaj poruke“ (Moguš, 1995, str. 9). Stoga je potrebno zabilježiti i opisati starije stanje u jeziku/govoru. U tom nastojanju poslužila nam je knjižica Milana Dujnića profesora *učiteljišta* u Petrinji naslovljena *Božić u Petrinji .Prikaz božićnih običaja u dvie slike*.

O Milanu Dujniću

Mihalj Milan Dujnić poznati je petrinjski profesor fizike i kulturni djelatnik. Rođen je u Petrinji 5. svibnja 1912. godine u obitelji mesarskog majstora Andrije i Katarine rođ. Čermak. Osnovno školovanje završio je u rodnom gradu (1927) , višu gimnaziju u Sisku (1931) , a kemiju, fiziku i matematiku diplomirao je na Sveučilištu u Zagrebu 1936. godine. Počeo je raditi kao honorarni nastavnik na petrinjskoj Učiteljskoj školi, potom kao suplent na realnoj gimnaziji u Koprivnici da bi odlukom ministra za bogoštovlje i nastavu od 3. lipnja 1941. bio premješten na Državnu učiteljsku školu u Petrinji. Još kao gimnazijalac aktivno se uključivao u društveni i kulturni život grada. Bio je član petrinjskog ogranka Križarskog bratstva i od 1933. voditelj njegova tamburaškog zbora. Djelovao je u HPD-u *Slavulj*, bio je odbornik Hrvatskog planinarskog društva *Zrin* i pročelnik njegove fotosekcije. Dugo je vodio brigu o radu meteorološkog stupa u petrinjskom parku, poznatoj petrinjskoj *Vremenjači*. Uz Matiju Filjaka jedan je od utemeljitelja i član prvog odbora petrinjskog Gradskog muzeja (1936). Osim toga, profesor Dujnić u petrinjskom *Banovcu* i *Nastavnom vjesniku* objavljuje članke iz prirodoslovlja, crtice, životopise znamenitih Petrinjaca, opisuju stare petrinjske običaje. Tako je, između ostalog, napisao i objavio prikaz petrinjskih božićnih običaja pod naslovom *Božić u Petrinji*. Uoči završetka Drugog svjetskog rata odlazi u Zagreb gdje je 29. 5. 1945. uhićen i presudom Vojnog suda kao narodni neprijatelj osuđen na „kaznu smrti strijeljanjem,

konfiskaciju imovine i trajan gubitak svih političkih i pojedinih građanskih prava osim roditeljskih". (Golec, 1999, str. 91).

O tekstu Milana Dujnića *Božić u Petrinji*

Slika 1.

Nigdi ni tak lepo, kak v naše Petrine. Pogotovo na Božić. I svi dotepenci, kaj su pri nami, tak veliju. Svi voliju ovd i na Božić ostat. (Dujnić, 1944, str. 13)

Knjiga *Božić u Petrinji*. Prikaz božićnih običaja u dvie slike. tiskana je 14. studenoga 1944. godine u petrinjskoj tiskari V. Massari i I. Glavinić.⁹ U Predgovoru knjige autor navodi razloge objavljivanja ove knjige ističući: „Naša Petrinja osobito se ponosi svojim običajima, koji i danas žive pod starim krovovima petrinjskim. Nažalost manje nego prije, jer je novo vrieme sa slikokazima i sličnim sredstvima, te drugim načinom života, izbacilo iz naše duše sve ono, što nas je činilo djetinje¹⁰ sretnima.“ (isto, str. 3). Tekst u ovom obliku plod je višegodišnjeg autorova zanimanja za božićne običaje koje je u suradnji s Hrvatskim pjevačkim društvom Slavulj prethodno priredio za „zagrebačku krugovalnu postaju“, a kao svojevrsan nastavak napisao je ovaj tekst „za prikazivanje na pozornici.“ Za prikaz petrinjskih božićnih običaja najprikladniji je oblik dramske igre u čijem se uvodnom dijelu govori o pripremama na Badnjak, vrhunac napetosti je unošenje božića i božićne svjetlosti u tamu kućne prostorije u kojoj okupljena obitelj (a Božić je ponajprije blagdan okupljene obitelji) s nestrpljenjem i svečanošću očekuje taj mistični i magični trenutak, a svojevrsnu katarzu doživljava nakon povratka s polnoćke osobito svečane, tajanstvene i radosne mise, nakon koje se zajednički blaguju mesna jela, nazdravlja domaćim vinom i daruje pjesmom i potom se odlazi na počinak. Djeca su se osobito radovala spavanju na slami rasprostrtoj pod stolom. Autor M. Dujnić u tekstu ne spominje međusobno darivanje ukućana ili otvaranje božićnih darova bez čega je mnogima danas Božić nezamisliv. U predgovoru ove knjižice autor napominje kako je tekst pisan petrinjskom kajkavštinom čija je osobitost da „Petrinju kajkavcu nije poznat glas č.“ Upravo ova primjedba potiče pitanje što je zapravo petrinjska kajkavština i koliko je ona prisutna u govoru današnjih petrinjskih govornika?

9 O radu ove, kao i drugih petrinjskih tiskara pisao je Ivica Golec u knjizi *Tiskarstvo, izdavaštvo i knjižarstvo Petrinje*.

10 U dijelu knjige pod nazivom IZPRAVCI autor dodaje kako umjesto riječi djetinje treba staviti djetinski, očito usklađujući tekst s ondašnjim pravopisom.

Nadalje, autor napominje da su dijelovi teksta koji se odnose na pojavu betlemaša i tekstovi božićnih pjesama koji su doneseni „bez kajda“, odnosno notnoga zapisa, da su pisani štokavštinom. Međutim, uvidjevši vlastitu nedosljednost M. Dujnić na kraju knjižice daje sljedeću napomenu: „U pjesmama koje su u štokavskom govoru i iekavskom narječju naći će se kajkavskog govora i ekavskog narječja. Budući da tako narod pjeva, stoga je i napisano.“ (Dujnić, 1944, str. 35). Ovakva napomena višestruko je zanimljiva. Iako se u osnovici petrinjskoga mjesnog govora kakvim ga u svojoj knjižici prikazuje M. Dujnić mogu uočiti temeljci kajkavskog narječja, odnosno prema M. Lončariću (1996) donjolonjskog dijalekta¹¹, prepoznatljive su interferencije štokavskog narječja u kojem Dujnić kao temeljnu osobitost ističe iekavski izgovor, za razliku od kajkavskog koji je ekavski. Miješanje dijalekata i govora česta su pojava na hrvatskom jezičnom području (Zečević, 2000) koju zamjećuje i bilježi u svom tekstu M. Dujnić. Mogući odgovor na pitanje zašto je dio teksta pod nazivom betlemaši zapisan na štokavštini jest taj da betlemaši nisu apsolutna činjenica petrinjskih božićnih običaja nego su stigli s dotepencima, a domicilno petrinjsko stanovništvo ih je prihvatilo premda ne bez ostatka, nisu dobili petrinjsku jezičnu putovnicu. Zanimljivo je da se tradicija betlemaša održala do današnjeg vremena u istom obliku i jezičnom izričaju kako je zapisao Milan Dujnić.

Dramska igra Božić u Petrinji složena je u dvije slike. Prva slika ima 9 prizora, a 2. slika 3 prizora uz dodatak Zvezdice u kojem su prikazani običaji vezani uz blagdan Sveta tri kralja.¹² U popisu osoba kojim se otvara ovaj dramski tekst pronalazimo sljedeće jezične osobitosti: imena likova Jankić, Franjić, Štefić, Matić otkrivaju onomastički sloj tipičan za kajkavsko narječje. Primjer tvorbe ekspresivnog imena u ovom slučaju odmilice za mušku osobu prema dominantnom tvorbenom modelu na -ić kao karakteristiku kajkavštine ističe i M. Lončarić (1996). Osim toga, popis osoba donosi i zanimljive historizme i današnjem mladom čitatelju zacijelo nepoznate riječi i zanimanja. Riječ je o leksemima rešetar i kolar koja znače zanimanja kojih danas više nema; rešetar – onaj koji izrađuje rešeta. Prema suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika (Anić, 2003 i ur. Šonje, 2000) riječ rešeto

11 Prema Karti kajkavskog narječja (Lončarić 1996) Petrinja je na granici donjolonjskih, turopoljskih i vukomeričko-pokupskih govora.

12 Prema M. Dujniću uoči Sv. tri kralja ili na sam blagdan uvečer dječaci obilaze petrinjske kuće predstavljajući sveta tri kralja. Odjeveni su u duge bijele haljine, na glavi imaju krunu, u ruci sablju. Jedan od dječaka nosi *zvezdicu* načinjenu od okvira sita na koji je zalijepljen prozirni papir i na njemu crtež zvijezde repatice, a iznutra gori svijeća. Ulazeći u kuću dječaci izgovaraju tekst... (Dujnić, 1944, str. 33). U današnjoj Petrinji ovaj običaj ne postoji.

definirana je kao – „...okrugla posuda rešetkasta dna, rjeđeg od sita, koja služi za čišćenje zrnja žitarica“ (Rječnik hrvatskoga jezika ur. J. Šonje, 2000, str. 1074); a riječ „kolar – 1. obrtnik koji pravi kola 2. prijevoznik zaprežnim kolima, vozar“ (isto, str. 463). Današnjim učenicima/učenicama zacijelo je nepoznata i riječ šurjak kako piše u tekstu Matić, šurjak Josin, 40 god. U pomalo pomodnom izjednačavanju naziva unutar roda, srodnitva i svojte, kojem su svi izjednačeni germanizmom šogor i šogorica u knjizi Tomislava Ladana čitamo značenje spomenute riječi: „šura/šurjak – ženin brat; riječ je sveslavenska i praslavenska“. (Ladan, 2000, str. 251). Navedeni primjeri upućuju na starije stanje jezika. Ispod popisa osoba navodi se vrijeme i dramski prostor –Dogadja se u Petrinji (u Kaniži) koncem 19. vieka. U toponimu Kaniža prepoznajemo lokalizam koji suvremeni proučavatelj petrinjske prošlosti, njezina „blagdana i svagdana“ Ivan Rizmaul ovako objašnjava: „dio Petrinje na lijevoj obali Petrinjčice ,od mosta na Petrinjčici do Pigika ; današnja Ulica Matije Gupca“ (Rizmaul, 2003, str. 343).

Morfološki pogled u tekst M. Dujnić Božić u Petrinji

Osobine kajkavskog narječja koje su prema tekstu M. Dujnića *Božić u Petrinji* u osnovi petrinjskoga mjesnog idioma vidljive su u prisutnosti odnosno - upitne zamjenice kaj i njezinih oblika (zakaj) koje nedvojbeno svjedoče da je riječ o kajkavskom narječju što pokazuju i primjeri iz teksta: *...a zakaj je fort u sobe kmica? (str.8); Kaj ćemo?! (str.9) A kaj česte, tata. (str.13)*

Morfološka raščlamba teksta neodvojivo je povezana s glasovima (vokalima i konsonantima)¹³. I u petrinjskom mjesnom idiomu vidljivo je da su se staroslavenski poluglasovi odrazili kao e što pokazuju primjeri – *sused, lepo/lepi, jesem/sem, dedo, veke, sejala*. Naglašeno je da u govoru petrinjskih kajkavaca nema glasa č, već samo glas ć. Ne možemo na žalost, znati kako je glasio taj izgovor u vrijeme nastanka ovog teksta, no usporedbi s izgovorom današnjih govornika koji osnovi svoga jezičnog idioma imaju kajkavsku osnovu izgovor glas č je između č i ć. U tekstu *Božić u Petrinji* pronalazimo sljedeće primjere uporabe glas č umjesto glasa ć: *drugać (str. 6), zloćestaković, sleći se (str. 8) prekćera (str. 9), raćićov, gušćićov, prašćićov (str. 10), kluć (str. 11), večer, paćil (str.13), ćešnak, doćekal (str. 14), pećenice, ćešnofke, rućek (str. 27)*. Moramo napomenuti, ne upuštajući se u promišljanje o mogućim uzrocima, da u ovome u Dujnićevu tekstu

13 Metodološki pristup opisu navedenog teksta načinjen je na osnovi predložaka u knjizi M. Lončarića *Kajkavsko narječje* i Težak -Babić *Gramatika hrvatskoga jezika za osnovne škole*.

pronalazimo dvije nedosljednosti u primjerima – *naš Ričko* (ime konja) i *Ajde, dečki, malo se okrepite!* (obraćanje jednog od ukućana *betlemašima*). I ostale osobine kajkavskog narječja koje se odnose na činjenicu da glas l na kraju sloga ne prelazi u o, da se glasovi lj i nj realiziraju kao l odnosno n i da se zvučni suglasnici na kraju riječi izgovaraju se obezvučeno kao potvrđuju ovi primjeri: *bil sem, to je moj posel, išel bi i ja, sem malo zakesnil, opalil, kluć, češnak, praf ti veliš, češnofke*.

„Kajkavsko narječje, odnosno njegovu glavninu, u morfologiji karakteriziraju ove osobine:

1. od inovacija: gubitak dvojine, smanjenje broja tipova deklinacija, gubitak vokativa, komparativni sufiks –eš-, gubitak nesloženih preteritalnih vremena, jedan futur s biti
2. od čuvanja starijih crta: supin, posebni oblici za DLI u množini.“ (Lončarić, 1996, str.97).

Na tragu ovih zaključaka donosimo opis teksta M. Dujnića izdvajajući one oblike koji odstupaju od uobičajene paradigme i karakterističnih strukturalnih oblika komparirajući ih sa sadašnjim stanjem u petrinjskom govoru. Dvojina u tekstu nije zabilježena. Jedno je od obilježja deklinacije **imenica** u većini kajkavskih govora (prema Lončarić, 1996) da je iz sustava nestao vokativ odnosno da se izjednačuje s nominativom kao u primjerima: *dedo Tone* (N jd.) – *Tone, buš li ti išel...* ili *Dedo, jesi li okitil štalu s borom?* Za imenice ž. r. – *Majko*, (u značenju bako, op. B. V.) *a zakaj je fort u sobe kmica?* Ili *Evo, mamó* (u značenju mama, majko, op. B.V.) *samo da drv donesem?* Imenica Bog uvijek ima vokativ Bože kao u frazemu –*Bože, prosti!* U tekstu se za im. ž. r. Kata bilježi V Kato –*A gdi je Kato, tvoja šenica?* ili *Kato, noda, donesi one božićnice...* Odstupanje od izjednačavanja vokativa i nominativa jednine za im. m. r. vidljivo je u primjeru *Jesem, striće, jesem*. Akuzativ jd. za neživo jednak je nominativu - *Pemo Božić unašat*. U tekstu nema potvrde izjednačavanja A i G jd. u imenica koje znače što neživo. U tekstu uz A jd. im. m. r. za im. koje znače što neživo redovito se upotrebljava pokazna zamjenica *onaj* – *onaj kluć, onaj stolec*. Nadalje, G množ. za im. m. i sr. roda završavaju na -ov kao u primjeru *Daj nam Bog pilićov, račićov, gušćićov, jarićov, telićov...*, *preko naših krovov*. Genitiv množine im. ž. r. redovito ima nulti morfem - *...samo da donesem drv. ...kluć od vanjski vrat*. U tekstu pronalazimo primjere da množinski oblici dativa i lokativa imenica m. r. završava na -ima, što nije osobitost kajkavskog narječja - *...tako je nama učitelima*.

Analiza **prijedjeva** u tekstu pokazuje uporabu određenog umjesto neodređenog oblika što je (prema Lončarić, 1996) karakteristično za

kajkavsko narječje kako je to vidljivo u primjerima *Lepi nam je Božić, Veliki je sneg u Zagorju*. Komparativ pridjeva tvori se nastavkom -ši – *mlajši*, a superlativ se tvori prefiksacijom komparativa predmetkom naj – *najdukši*.

Upitno-odnosna **zamjenica** *kaj* i *zakaj* u tekstu se upotrebljava za neživo. U tekstu pronalazimo i oblik zamjenice *gdo* (za živo) u primjeru *Gdo je Boži?* Posvojna zamjenica u 3. l. glasi –*negvi*, odnosno u l. jd. z *negvom*. Instrumental osobnih zamjenica *ja / ti* u tekstu se realiziraju kao *z menum*, odnosno *s tobum* (zamjetna je nedosljedna uporaba prijedloga uz instrumental – jednom je zabilježen kao *z*, a drugi put u obezvučenom obliku kakav je i u standardu – *s*, ali i *š* kao u primjeru *š nim*). Zamjenica *svi* zabilježena je u tekstu kao *svi*, što znači da je u govoru kad je tekst pisan došlo do metatakse što je vidljivo i u primjeru *svega – svega dobra kaj si od Boga želimo; ...svi dotepenci kaj su pri nami*.

„Kajkavski glagol, u glavnini govora, pozna ove kategorije: 1. Aspekt (nesvršeni i svršeni vid), 2. Vrijeme, s paradigmama: prezent, perfekt, pluskvamperfekt, futur 3. Način: indikativ, imperativ, kondicional I. i II. , optativ; 4. Stanje: aktiv i pasiv; 5. Broj: jednina i množina; 6. Lice: tri lica (u jd. i mn.); 7. Infinitivne oblike: a) infinitiv, supin; b) prilog (istovremeni) c) pridjeve: radni i trpni d) imenicu.“ (Lončarić, 1996., str. 107). Od navedenih kategorija kajkavskog glagola, u tekstu M. Dujnića *Božić u Petrinji* prepoznajemo uporabu supina koji se koristi uz glagol koji označava neku namjeru primjerice *pemo spat, pemo Božić unašat*. U tekstu je zabilježena realizacija glagola ići u pz. jed. i množ. kao *pem, pemo, ide*, ali i oblik *it* kao što to pokazuju primjeri – *Po pravom se zutra ide čestitat i E, moramo bome it, već je kesno!* Činjenica je da u kajkavskom narječju nema futura I., imperfekta, aorista i glagolskog priloga prošlog, no u tekstu pronalazimo i primjere – *Majko, mi ćemo na slame spat* ili *Oš medene ili suve (rakije)?* što se može iščitati kao utjecaj štokavskih idioma. Ipak dosljednija je uporaba futura II. u izricanju budućnosti – *...gdo bu ove lete mre!* Vidljiva je i uporaba povratnih glagola s povratnom zamjenicom u dativu: *Dojdite si nuter, Bumo si još jednu zapopevali i kupicu vina ispili*. Prezent gl. biti u tekstu se ostvaruje kao – *jesem* odnosno enklitički oblik *sem*, ali imamo i primjer *Baš sam lepo zadremal*. Karakteristične imperativne koji se tvore s jotiranim *d* kao primjerice u gl. jesti koji se ostvaruje kao *ječ(te)* pronalazimo i u primjeru iz ovog teksta – *Ajde jeć, Jankić*. Imperativ za 2. l. jd. ostvaruje se pomoću čestice *noda* – *noda donesi tanjere, perušku i ključ...* Glagolski pridjev trpni u m. r. ostvaruje se pomoću nastavka – *en* kao u primjeru *Ti si gladen i truden* (u značenju umoran). Od *nepromjenjivih* vrsta riječi kao zanimljivu osobitost može se izdvojiti uporaba čestice *noda*. Ova se riječ u tekstu redovito pojavljuje uz imperativni oblik glagola, najčešće u 2. l. jd. (*noda donesi tanjere*). Za većinu današnjih petrinjskih govornika ova je riječ arhaizam.

Rječnici hrvatskoga jezika (uključujući i Akademijin rječnik) na bilježe ovakav oblik, nego samo oblike *nu, nuder, de, deder*. U tom smislu čestica *noda* može se shvatiti kao osobita činjenica petrinjskoga mjesnog idioma zabilježenog u tekstu M. Dujnića *Božić u Petrinji*.

Leksičko-semantički pogled u tekst Milana Dujnića *Božić u Petrinji*

Jezične činjenice moguće je opisati na nekoliko razina kao što su fonološka, morfološka (morfonološka), sintaktička, stilistička, leksičko-semantička. (Bernardi-Glovacki; Kovačec i sur., 2001). Ima li dvostrukost u nazivu *leksičko-semantički* opravdanost? (Pranjić, 1986). Prvi dio ovoga naziva *leksičko* odnosi se na leksem, na oblik punoznačnice koja predstavlja ukupnost njezinih oblika (Samardžija, 1998). Leksem je jezični znak i sastoji se od izraza i sadržaja, označenika i označenog. Sadržajnu stranu jezičnoga znaka proučava semantika i stoga bismo mogli zaključiti da je drugi dio naziva redundantan, zalihostan. No, kako je odnos između izraza i sadržaja arbitraran, semantičku, sadržajnu, značenjsku i stoga jezgrenu komponentu znaka potrebno je posebno istaknuti, i zbog toga je dvostrukost u nazivu leksičko-semantički posve opravdana.

Leksičko-semantičku razinu nekog jezika i govora najlakše identificiramo i zbog jasno prepoznatljive kognitivne komponente koja istodobno predstavlja metodički izazov par excellence. Prema Samardžiji (1998) raslojenost leksema možemo pratiti na vremenskoj, područnoj i funkcionalnoj razini.

S obzirom na vremensku raslojenost leksema u tekstu prepoznamo već spomenute historizme - *kolar, rešetar, štuc* - kratka jednocjevna puška, *peruška* (svojevrsta metlica od guščjeg ili purjeg krila koja se koristila u kućanstvu) i arhaizme kao što je *meša* pa i u samom toponimu Petrinja koji se u tekstu realizira i kao *Petrina*. Kao svojevrstan historizam može se istaći i naziv jutarnje mise na sam Božić – *pastirica*, kao i biti *položaj*.¹⁴ Osim toga i čestitanje Božića u kojem se kaže: *Čestit Božić! i odgovara: I tebe duša!* u današnjem se petrinjskom izričaju promijenio. U raščlambi područne raslojenosti u tekstu pronalazimo brojne lokalizme vidljive u toponimima (nazivima pojedinih dijelova Petrinje, nazivima ulica) kao što to pokazuju primjeri – *mesec se kaže iza Svetoga Lovre i Zadrovićeve lipe, Nova cesta, Duga vulica, Majdanci*. Osim navedenih lokalizama i brojnih već navedenih leksema karakterističnih za kajkavske idiome, možemo istaknuti i primjer slavnizma (Lončarić, 1996, str. 138) zdenec kao što to pokazuje i primjer iz

14 Riječ je o nazivu za mušku osobu koja na Božić prva dođe u kuću čestitati Božić. On mora neko vrijeme čvrsto i mirno sjediti da bi kokoši dobro nesle.

teksta *U zdenec se baci koji oraj, lešnak, jabuka i divani se: Vodica ja te darujem, darovao te meni gospodin Bog.*(str. 29).

Postojanje štokavizama u tekstu svjedoči u prilog činjenici da je u petrinjskom mjesnom govoru još s kraja 19. st. moguće prepoznati međusobno isprepletanje štokavskog i kajkavskog narječja. Vidljivo je to u omiljenoj petrinjskoj božićnoj pjesmi koja se i u današnje vrijeme rado pjeva u crkvi o Božiću (iako izvan liturgije), a čiji su stihovi zabilježeni i u Dujnićevu tekstu : *Na salašu kod Betlema / Tamo paše dosta ima /tamo ovce ćerajmo/ Kod Betlema sedajmo.* Leksemi *salaš* i *ćerajmo* činjenice su štokavskog narječja. Osim navedenog primjera u tekstu se dosljedno upotrebljava oblik prozor, a ne oblok, obluk ili koja druga inačica. Iako se u Dujnićevu tekstu mogu prepoznati štokavizmi, njihov broj daleko je manji do kajkavizama, što je posve suprotno od stanja u današnjem petrinjskom idiomu.

Brojnost leksema iz njemačkog jezika u petrinjskom govoru može se objasniti povijesnim i društveno-političkim okolnostima. Leksemi preuzeti iz njemačkog jezika prilagođeni na fonološkoj i morfološkoj razini – germanizmi – u govoru petrinjskog puka doživjeli su iskrivljenu izgovornu varijantu kao u primjeru *ror>rol* – pećnica. Od mnogobrojnih germanizama prepoznatih u tekstu M. Dujnića izdvajaju se: *fort, coprnice, verkštat, cug, cimerman, šamrl, štokrl* i u izrazu *Baš mi šmek!* A od hungarizama možemo izdvojiti onaj u rečenici *Sused je betežen.*

Tekst je pisan u formi dramske igre, dakle namijenjen za izvedbu na pozornici i stoga su rečenice/replike koje likovi izgovaraju primjereni toj funkciji i zacijelo nisu u svojoj punini odraz stvarnih realizacija sintaktičkih elemenata (sintagme, rečenice). Budući da nije moguće sve prikazati na pozornici, likovi opisuju što se i gdje radi i tumače zašto je to potrebno. Pri tome rečenice/replike gube svoju prirodnost, a dramska radnja potrebnu tenziju. Milan Dujmić bio je učitelj i ta je činjenica uočljiva u jezičnoj strukturi njegova teksta. Naime, rečenice/replike djeluju *didaktično*, poučno jer najčešće mlađi pitaju, a stariji odgovaraju, poučavaju i tako se na mlađe prenosi znanje o petrinjskim božićnim običajima kao što pokazuju primjeri:

Dragan: *Zakaj se, majko, daje u obruću kokošima jest?*

Barica: *Zato, dete, da buju celo leto doma nesle. A daje se žitek ispod kuglofa i više put do podne, da tuliko puta neseju na dan.* (str. 29)

ZAKLJUČCI

Migracijski procesi izazvani ratnim i poratnim zbivanjima u posljednjih dvadeset godina uvjetovali su neumitne promjene u petrinjskom jezičnom idiomu. Ova činjenica intenzivirala je potrebu da se starije stanje u

jeziku i govoru opiše i tako očuva za buduće generacije. U tom smislu tekst Milana Dujnića *Božić u Petrinji* objavljen prije 67 godina jest poticajan za lingvističke raščlambe koje uključuju sve jezične razine. Morfološki i leksičko-semantički opis teksta ukazuje na sljedeće:

- a) Morfološka i leksičko-semantička raščlamba pokazuje da je petrinjskom mjesnom govoru bilo djelovanja i utjecaja jednog idioma na drugi – odnosno da je i prije 67 godina bilo miješanja organskih idioma (mjesnih govora), a preko njih i dijalekata – kajkavskog i štokavskog
- b) U promišljanju jezičnih osobitosti petrinjskog govora zabilježenih u ovom tekstu ne smije se zanemariti činjenica da je riječ o literarnom tekstu u koji je više ili manje (namjerno) intervenirao autor i u tom smislu zacijelo postoje izvjesne demarkacije u usporedbi i s tadašnjom stvarnom situacijom i s današnjim stanjem petrinjskog idioma.
- c) Najveću bi vrijednost ovaj tekst postigao u svojoj govornoj realizaciji na osnovi koje bi se mogla učiniti fonološka analiza.
- d) Tekst Milana Dujnića može poslužiti kao vrijedan lingvometodički predložak u nastavi hrvatskoga jezika jer kroz formu dramske igre može biti poticajan i u nastavi jezika, književnosti i jezičnoga izražavanja, odnosno u okvirima budućega predmetnog kurikula može biti poticajan za razvoj jezičnih djelatnosti govorenja, čitanja i pisanja.

Narječja, dijalekti i mjesni govori i u budućem kurikulu nastavnog predmeta trebali bi imati svoje zaslužno mjesto jer oni su onaj proustovski Combray – mjesto istodobnog izvora i ušća.